

viti se gornjim pitanjem i da tim protivnicima, po njemu zastupane sentencije, se nanosi nikakove nepravde. A čini mu se, da mu se također ne može prigovoriti, da praznu mlati slamu, kad se spomenutom stvari bavi. Pa on ne će „solvere definitive quaestionem, elucidare definitive veritatem sed sententiam, quae vera mihi esse videtur, aliis tantum quantum argumenta valent, verisimilem reddere“. Ta dakako sentencija jest, kako na koncu ističe: „S. Thomam Aquinatem non esse Thomistam, in quantum hoc nomine veniunt defensores determinationis voluntatis praemotione physica.“

Da tu tezu dokaže, izlaže najprije na dvije stranice nekoliko navoda S. Thomae, koji bi po sudu tomističkom imali da vojuju za misao, da sv. Toma brani praedeterminationem physicam. Ona navodi mjesta, koja moliniste za sebe svojataju — nešto opirnije, i tumači ih ujedno u smislu molinističkog sustava. Dodajte tomu na jednoj stranici genuina S. Doctoris doctrina de influxu Dei in voluntatem humanam i na pödrugoj responsio ad argumenta, t. j. poteškoće sa strane tomista — i gotovi ste.

Nema sumnje, da ova stvar nije pisana za širu publiku. Za to nam jamči njezin naslov. Pisana je valjda za interesirane krugove, dakle bogoslove, stručnjake. Ne će dr. Krausu dođuše nitko iz tih krugova osporavati slobode, da piše „de mente S. Thomae in re posita“, niti će jamačno protivnici ovog mnijenja, koje on zastupa držati, da im je kakova tijekom nanesena nepravda, ali će i jedni i drugi morati reći, da ovako pisati o jednom znanstvenom pitanju, kako dr. Kraus piše, znači samo „perpam agere“ i „tempus terrere“.

Ne velim, da treba o jednom pitanju, pa makar to bilo i gore spomenuto, pisati na daleko i široko, umarati sebe i one, koji radi svoje struke moraju da čitaju. Može se puno toga reći i na malo stranica. A baš ovdje imamo kod s ih gotovo autora, koji ex professo pišu de gratia ne samo taknuto, nego i obrađeno pitanje de mente S. Thomae u ovoj stvari. Kod starijih autora imamo to i opširno s mnogo citata iz djela S.

Thomae za i proti. Kad dakle danas dr. Kraus piše o tom pitanju za stručne bogoslovne krugove, onda valja da nam, nešto rekne čega nemamo već, ako ne bolje, ali tako jamačno obrađenoga.

Toga spomenuta brošura ne čini niti pruženim materijalom, niti metodom. Ja ne znam, ni kome bih je preporučio, ni u koju svrhu.

Dr. A. Živković.

Dr. Georg Pfeilschifter: Religion und Religionen im Weltkrieg. Auf Grund des erreichbaren Tatsachenmaterials dargestellt. Freiburg im Breisgau 1915. Herdersche Verlagshandlung.

U glavnom su u ovoj knjizi nanižani pojavi za prvih mjeseci rata, iz onog doba, kad je na pogled prvih vlakova s ranjenicima to oduševljenje kod pučanstva dosizalo vrhunac. Barem je pisac te momente najviše isticao i ako veli, da je pratio događaje do konca mjeseca veljače.

Prvi je dio važniji i zanimiviji, a nosi naslov: Die Religion in ihrer Betätigung als religiöses Leben im Felde und zu Hause. O tom izvješćuje nabrajajući sve zaračene države osim Srbije i Crne Gore. Najbolji je dakako prikaz vjerskog gibanja i vjerskih pojava u Njemačkoj, jer je piscu materijal bio najviše pri ruci. Al je za čudo, zašto je prikaz o Austro-Ugarskoj onako mršav. Zar mu je teško bilo pokupiti podatke nešto iscrpljivije i opsežnije, nego što su uistinu ovdje nanizani? Pisac je profesor crkvene povjesti u Freiburgu i B., pak mu je jamačno poznato — a na str. 91. to ističe — da su u Austro-Ugarskoj monarhiji od cjelokupnog pučanstva 24% Nijemci, a 46% su Slaveni. Pa u tom prikazu o vjerskim pojavama za vrijeme rata među tim slavenskim austrijskim narodima — ni jedne riječi. Zar nijesu Slovenci i Hrvati, Česi i Poljaci samo katolici? A zar se za njih i njihova vjerska čuvstva ne zna i ne može znati? Ili ih oni nemaju, prama vani ne očituju? — Austro-Ugarsku ne sačinjavaju Tiroinci i Bečani, pa je već radi same stvari trebalo uzeti

više truda, da ne izade ovako nepotpuna i — jednostrana.

O uplivu i pripomoći religioznog momenta među vojskom i narodom kod naših neprijatelja u Francuskoj, Belgiji, Engleskoj i Ruskoj — dobri su izvještaji. Za te podatke smo piscu zahvalni, jer bi ih kasnije bilo teško registrirati, a tim bi nam se izgubila slika, kad pojedini potezi ne bi bili vjerni i originalni. Među neutralnim zemljama ni riječju se ne spominje Italija — premda je stvar pisana koncem mjeseca veljače, dakle par mjeseci prije početka rata s Italijom.

Drugi dio nosi naslov: Die Wechselwirkung der verschiedenen Religionen bzw. Kirchen und Konfessionen während des Krieges. Lijepo je istaknuta posebna i ničemu neusporediva moć papinstva, koja se u ovo vrijeme svjetskoga rata pokazala kao sila, što se uzdiže iznad narodnosnih, sićušnih katkada razmirica, a orlovskim dostojanstvom prijateljima i neprijateljima ulijeva poštovanje pred sobom.

Protestantizam i katolicizam u Njemačkoj nijesu ostali bez borbe. Nastojalo se osobito sa izvjesne strane sumnjiviti katoličko svećenstvo, protiv čemu su najposlije morale i same vojničke oblasti dići svoj glas. O grčko-istočnoj konf. siji u Austro-Ugarskoj opet je pisac slabo informiran. Spominje doduše, ja je protiv fanatičnim „popovima“ valjalo postupati onako, kako prijeki sud sud, ali veli da je to bilo u — južnoj Ugarskoj. Spominje i jednu masu, koju je vrijedno istaknuti. Prigovara naime njemačkim panprotestantima, pa s njima isporučuje i iste njemačke pangermane, koji hoće da ovaj rat označe ratom između germanske i slavenske rase. To pisac nije čuo, ali veli, da postoji rat između germanstva i ortodoksnog (šizmatičnog) slavenstva. Zahtijeva, da se strogo razlikuje između katoličkih, zapadnih Slavena i šizmatičnih istočnih i južnih Slavena. K ovim potonjima, ipak nije rad da posve prikloni Bugare, premda su i oni također šizmatični. Koliko se ova misao razlikuje od one prve, koju pisac ne će da pripusti, nije mjesto da se ovdje raspravlja.

Izvještaj o katoličkim misijama, koji bi nas također vrlo zanimao — nije gotovo nikakav. Tek toliko, da znamo — da su preogromnu štetu pretrpjele — da ne kažemo baš, da su uništene. No to se dad' ispričati — jer iz misionijskih područja nije gotovo moguće dobiti nikakvih potanjih vijesti.

I kraj istaknutih manjkavosti ova je knjižica od velike vrijednosti. Ona se sa zanimanjem i korišću daje sada čitati, dok rat još traje, a bit će također od nemale vrijednosti i za pisca povjesti ovog svjetskog rata i njegovih strahota. Posvećena je: den deutschen Feldgeistlichen.

Dr. Andrija Živković.

Donat S. J. Critica (Ed. 1. Oeniponte 1911). Ed. 2. et 3. emenda a 1915

Držim, da potpuno neznanje imade kadšto prenost pred nepotpunim znanjem. Tko se zanima za filozofijske probleme ne samo iz teoretskog interesa, već se njima bavi iz praktičnih motiva (koliko naime o raznim filozofijskim problemima ovisi naš praktički nazor o načinu i vrijednosti života), laća se raznih filozofijskih autora, ne bi li u njima našao potpuno, adekvatno rješenje tih problema. U sukobu oprečnih rješavanja p istat će objektivni s traživalac ne sumnjivo uz onog autora, koji sva protivnička mnijenja uspješno obara, a svoje stanovište solidnom argumentacijom obrazlaže. Glavni dakle uvjet, da neko filozofijsko djelo poluč svoj cilj jest upravo to, da autor iscrpi svu dokaznu silu, na kojoj se njegovo stanovište osniva protiv svim protivničkim nazorima. Njegova će pozicija biti oslabljena u onoj mjeri, u kojoj slabo poznaje svoje protivnike i slabo izlaže svoju nauku. Ako je ta nauka sama po sebi toliko snažna, da je kadra održati se prema svim ostalim filozofijskim školama, a dotični autor nije toj nauci dorastao, tad će čitalac dobiti o toj nauci nepotpuno znanje i tako je ne će moći potpuno usvojiti. Posljedica toga će biti, da će čitalac u nemirnom istraživanju segnuti za drugim autorima, i možda sretnim slučajem kod drugog kojeg autora prave ove nauke naći na potpuno znanje, koje će ga